

Барабаш Олег Васильович, кандидат філософських наук, доцент,
докторант Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди, Україна
e-mail: oleg.v.barabash@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8479-8926

ЕКОНОМІЧНІ ЦИКЛИ, ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ОКРЕМІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В КРАЇНАХ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ І КАРИБСЬКОГО БАСЕЙНУ

***Анотація.** В статті здійснена спроба з'ясування природи зв'язку циклів економічного розвитку та особливостей розвитку політико-правових процесів у країнах Латинської Америки та Карибського басейну. Підкреслено значущість наслідків процесів ліберальних реформ у сформованій традиції сполучення якості соціального життя й конституційної творчості. Наголошено, що загальна векторність, динаміка змін пов'язані з дисонансами щодо місцевих акцентів розуміння демократії (як демократії участі) в контексті домінування уявлень про рівність і справедливість із тією змістовою центрованістю поняття свободи, що слідом за ліберально-конституційним розумінням демократії було відтворено у формально-правових конструкціях конституційного значення, що у своїй основі ще початково були запозиченими в США. Простір стиків сполучення інтересів значущих для регіону еліт і сподівань більшості місцевих мешканців актуалізують намагання переформатувати положення конституції в пошуках підвалин для сучасної моделі суспільного договору, що є доповненими пошуком форм реалізації месіанських призначень в історії.*

***Ключові слова:** Латинська Америка і Карибський басейн, демократія, політичні процеси, інституційно-правовий розвиток, економічні цикли.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Латинська Америка і Карибський басейн (ЛАКБ) – як традиційно називають у науковому середовищі великий і неоднозначний за багатьма показниками регіон – тривалий час зосереджує на собі дослідницьку увагу всього світу за багатьма параметрами. Уже саме позначення «Латинська Америка», яке прийшло з Франції часів Наполеона III, є предметом обговорень та пропозицій коректив різного гатунку на місцевому рівні: від корелюючих наративи сприйняття запроваджень Венесуели ще часів президентства Уго Чавеса «Наша Америка» (Nuestra América), що першо-

чергово підкреслює принциповість намірів самовизначення в будь-якому смислі, до змістових уточнень з Болівії під проводом Ево Моралеса: «Індіанська Америка» відносно акцентувань першоджерел автентичності. У такий спосіб знову піднімається цілий пласт проблематики ідентичностей, особливостей самоусвідомлення, цивілізаційних приналежностей (так, скажімо, іспаномовна Аргентина тривалий час проводила лінію на позначення себе «країною Європи» на південноамериканському континенті), месіанських «призначень» в історії регіону та світу, розбудови відповідних їм шляхів культурно-історичного розвитку, ствердження тенденцій державотворення тощо. Серед багатьох аспектів, які концептуалізують сам запит на дослідження в регіоні та його реалізацію, ми хотіли б виокремити такі: 1) ЛАКБ певною мірою є «територією історично значущої перевірки тенденцій сучасності» у їх спекулятивних подовженнях, полем відпрацювання різних новацій політико-економічного гатунку, у тому числі стосовно різних проєкцій співвідношення соціально-політичних практик, інституційного дизайну і юридичних технологій, похідних від розуміння природи і призначення права; 2) регіон «надає» широкий спектр різнорідних матеріалів для аналітичної роботи як конкатенально-лінійного характеру, так і щодо сполучання змістової багатомірності, багатоповерховості співіснування значень, породжених сучасними медіа, білками смислів, знаками, намірами усвідомлених перетворень, колективними зусиллями креативістів сучасності та випадковими «проривами» послідовників мережевих подорожувань. У літературі, що слідує за самим тільки аналізом статистичних показників, часто відзначається, що ЛАКБ – регіон поляризації (розриви в цінностях, укладах способу життя, показники різниці між бідними й багатими, рівень концентрації прибутків, вияви злочинності, корупції та ін.) [1]; 3) якщо зважати на всю суму наявних можливостей і перспектив, Латинська Америка загалом, за асоціативної спрямованості формулюванням, явно «боксує на рівнях нижче своєї ваги та її впливу на міжнародні полотна...» [2], тобто є якісь причини внутрішнього й зовнішнього характеру, які суттєво зменшують роль ЛАКБ у сучасному світі, впливають на акценти перебігу процесів політико-правового й економічного характеру, погіршують результати роботи «на благо», занижують «планку завдань і результатів», не відповідають сподіванням значущості регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми. У роботі використовується міждисциплінарний підхід із залученням досліджень представників різних наук. Щодо виходу на окремі аспекти конституційного процесу в країнах ЛАКБ використано напрацювання вітчизняних авторів Ю. М. Тодики, В. П. Колісника, Ю. Г. Барабаша, М. П. Орзіха, Т. М. Слінько, О. Г. Кушніренко, стосовно розгляду особливостей розбудови і функціонування моделі президентської держави – аналі-

тичні матеріали І. В. Процюка. Щодо концептуалізації в межах політологічної традиції у зв'язку з проблематикою політичних режимів, їх розвитку за умов конфліктогенності сьогодення, за умов загроз і викликів різномасштабного характеру залучено матеріали методолого-теоретичного значення М. П. Требіна, І. О. Поліщука, І. Д. Денисенко, Г. М. Куц та ін. [3–8]. У структуруванні підходу і конкретиці використання матеріалу роботи допомогли акценти ресурсного розуміння природи влади й аналітика в проекціях соціології влади, зі з'ясуванням сутності та сучасного представлення неопатрімоніалізму в розробках О. А. Фісуна і в контексті регіонально-геополітичних вимірів В. Ю. Карасьова, а напрям моделювання політичних процесів стосовно мережовості М. А. Польового дозволив розширити спектр новітніх наукових бачень. Викремимо і роботи О. І. Ткача стосовно аналітичного залучення концепту «м'якої» сили. Серед зарубіжних авторів щодо предметної площини дослідження відзначимо концептуальне бачення сполучення економічних циклів та політико-правових процесів сучасності Данієли Компейлу, розробки автора теорії «ефекту залежності стежини» Дж. Махоуні та дослідників модифікацій розвитку неопатрімоніалізму в Латинській Америці Карстена Бехле і в різних країнах сучасності М. С. Розова. Акцентовано зосередженими на тенденціях й новаторстві конституційного процесу в країнах регіону виглядають наукові спрямованості Рохеліо Нуньєса і П. І. Костогризова. Широку аналітично-дослідницьку базу щодо трансформацій політичних режимів в ЛАКБ та особливостей протікання політичних процесів в окремих країнах надають роботи Т. О. Воротнікової, Б. Геддес, Л. Даймонда, Г. О'Донелла, Д. Зіблатта, З. В. Івановського, Д. Л. Клаусона, С. Левицького, К. Лід, Д. В. Морозова, Х. А. Падуа, Х. Р. Переса, Д. Солурі, Б. Ф. Тілмана, П. П. Яковлева та ін. [9–21].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета роботи – з'ясувати широкі контексти зв'язків економічних і політико-правових процесів у країнах ЛАКБ з виходом на особливості традиції нормотворення. Завдання – проаналізувати сукупність підходів щодо віднаходження причин складнощів соціально-політичного та інституційно-правового розвитку в регіоні із залученням міждисциплінарного наукового досвіду й встановити окремі сутнісні риси смислоутворюючих та соціально-конструюючих явищ, їх контурні параметри стосовно реалізації в політико-правовій площині з перспективами узагальнень матеріалу, віднаходження інструментарію прогнозів щодо сценаріїв майбутності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. На наш погляд, аналізуючи події в будь-якій частині регіону ЛАКБ, підкреслимо, що до узагальнень універсального характеру слід підходити, як мінімум, уважно та обережно, настільки різнорідною виглядає

ситуація в окремих країнах і навіть просто на окремих територіях. Із цього приводу З. Івановський окреслює особливість нинішніх процесів щодо їх сполучання твердженням «без єдності у різноманітності» [22, с. 35]. Утім, щодо окремих показників і тенденцій економічного, скажімо, характеру – є статистика і загальнорегіональної якості, і стосовно окремих країн, контури відповідних аналітиці підсумкових результатів. У спеціалістів на місцях, які додатково «відчують» стан речей безпосередньо, способом життя, канва подій єднається і навколо циклів економічного розвитку в регіоні, пов'язаних із самою моделлю місцевої економіки та її представленості у світових економічних подіях. Один із варіантів позначення специфіки сучасного стану речей оформлюється в концепт так званого «прокляття волатильності» [23] – залежність місцевої, переважно сировинної й експортно-орієнтованої з низькими внутрішніми збереженнями економіки від циклів, коливань світової економіки. Ця залежність є визначеною структурними факторами і формувалася впродовж тривалого часу. Також макроекономічні показники в межах певної політекономічної методології в проекції на суму політико-правових подій, дозволяють запропонувати несподіваний на перший погляд висновок – поширення ідеології чи то лівого, чи то правого гатунку, зростання популізму, тенденції до подальшої демократизації способу життя або зворотніх спроб осідлати хвилю втоми від демократії, відносний спокій політичного процесу чи бурхливість політичних подій є, зрештою, прив'язаними до базових економічних показників і часто більш-менш відповідних до них цифр щодо рівня безпеки життя. «У країнах, де добробут напряду залежить від факторів, які уряд не контролює, таких як південноамериканські економіки, економічні голоси винагороджують удачу, а не заслуги правителів» [23]. За таких обставин політичне лідерство в регіоні пов'язується з можливостями популярності, що набувається в часи економічних бумів, що, зрештою, змінює всі змістові навантаження політичних процесів, сприяє дестабілізації роботи політичних інститутів демократії, роблячи їх вразливими і щодо довгострокових перспектив. На цьому загальному фоні «демократії Південної Америки переживають момент крихкості» [23]. Утім, можливо, доцільно говорити про більшу або меншу залежність політичних процесів від світових економічних подій та складний шлях форматування різних тенденцій, серед яких і становлення демократичної традиції в окремих країнах? Так потужні економіки Бразилії і Мексики ніби «балансують» у межах випробувальних політико-правових варіацій, але з формально вираженою стратегією демократичності розвитку – показове лідерство правого популіста зі схильністю до авторитаризму Жаїра Мессіаса Болсонару і відповідно лівого демократа не без популістських звичок Андреса Мануеля Лопеса Обрадора, а невеликі й вразливі економіки Коста-Ріки та Уругваю розвиваються за умов консолідованих де-

мократій. Хоча знову ж таки уникаємо не вивірених аргументацією підтвердження узагальнень, але змістовність дискусій щодо майбутності регіонального розвитку з такими дослідницькими акцентами не є зосередженою навколо досконалості правових систем і відповідності намірів їх подальшої демократизації.

Стосовно становлення правового порядку в більшості країн регіону як загальноприйнятий концепт традиційно приймається: свого часу стосовно ствердження саме основ і структури публічного права, змістових підвалин конституціоналізму запозичався правовий досвід США, використання якого й контурувало діяльність стверджуваної моделі президентської республіки.

І. В. Процюк, детально аналізуючи механізм здійснення владних повноважень глави держави у президентській республіці, демонструє стосовно саме постаті Президента США, як працює модель поділу державної влади в демократичній державі, виділяючи інституційний, функціональний й структурний аспекти [24]. Тобто досвід США «пропонував» перевірений часом і випробуваннями зразок розбудови демократичної держави, нормотворчий інструментарій, слідувати якому багато в чому і намагалися учасники творення конституцій, законодавства, що врегульовує відносини у сфері публічної діяльності більшості з країн ЛАКБ. Але, зрештою, на практиці, як констатує І. В. Процюк, «досить сильна президентська влада характерна для країн Латинської Америки, де президент, не враховуючи ні принципу поділу державної влади, ні ротації, займає домінуючі позиції в державному механізмі. Цьому сприяє високий ступінь персоналізації влади, слабкість політичних партій, низька ефективність діяльності законодавчих і судових органів» [24]. І хоча впродовж останніх років ми споглядаємо різноспрямовані тенденції в політико-правових процесах регіону, на фоні активного формування громадянського суспільства і використання ним потужностей сучасних мережевих заходів впливу на владу в Мексиці, Бразилії, Чилі, Колумбії, Перу, Еквадорі, інших країнах, що коректує ситуацію в напрямі слідування конституційним, законодавчим нормам, становлення демократії на кшталт її розуміння в ліберально-демократичному вигляді – ситуація залишається сповненою загроз майбутності. Свої варіації демократії з ще більшим посиленням влади президента намагаються представити в сучасній Венесуелі, Болівії, Нікарагуа, особливий сценарій упровадження системи державної влади, що базується на моделі без розподілу владних повноважень за гілками влади, реалізує Куба. На фоні загальної тенденції останніх десятиліть надавати право на переобрання президента у президентських республіках регіону в різних варіаціях більш ніж на один термін (у Гватемалі, Сальвадорі, Коста-Ріці, Мексиці та Парагваї конституційні норми, як і раніше, обмежують перебування на посаді Президента одним терміном) внесли зміни до конституції

щодо загалом можливості не обмежувати перебування на посаді президента у Венесуелі (поправка до Конституції 2009 р. [25]), «скоректували» конституційні норми в Нікарагуа (рішення Верховного Суду від 28.01.2014 р., що скасовує конституційні обмеження та 2-й тур голосування під час виборів і визнає правочинність конституційної реформи, що набула чинності з лютого 2014 р.), Болівії, де з цього приводу тривалий час розгорталася особлива ситуація (у 2016 р. Єво Моралес, що розпочинав першу президентську каденцію в 2006 р., прийняв результати референдуму – 51% учасників – щодо неможливості реформування Конституції з метою зняття термінування перебування на посаді Президента, але 26 листопада 2017 р. Вищий Суд скасував обмеження на переобрання в Конституції і законах, що врегульовують виборчий процес).

Таким чином, постійні намагання змінювати конституційний устрій (за одними тільки здійсненими спробами регіон є свого роду «рекордсменом») засвідчують, що справа, мабуть, ні тільки у першопочатковому встановленні певних, вже відпрацьованих чужим досвідом змістів і засобів конституційного нормування. У комплексному підході слід, можливо, мати на увазі й загальні параметри всієї правової системи, сполучання публічного права з особливостями корпусу приватного права, його «генетичною» близькістю до європейського приватного права, що, зрештою, надає підстави класифікувати правові системи Латинської Америки як такі що, хоча і особливою групою, але, зрештою, належать до романо-германської правової сім'ї, тобто фактор поєднання різнорідних за походженням елементів. Виникають і контексти проблематики верховенства права у зв'язку з особливостями розуміння права і його можливих відмінностей в проєкціях за лінією право/закон на територіях ЛАКБ, «... верховенство права посідає особливе місце – воно є виключним і легітимуючим політичним ідеалом сьогоденного світу, проте водночас згоди щодо його точного значення немає» [26, с. 11], а особлива увага в країнах ЛАКБ щодо сподівань і відповідальності розбудови майбутності зосереджена у зв'язку з розвитком конституційного права як провідної галузі в системі національного права. Звідси настільки численні зміни Конституцій у країнах регіону, конституційні реформи різного гатунку, які інтенсивно продовжуються й у сьогоденні, що надає підстави говорити загалом про початок етапу «неоконституціоналізму» [27, с. 1492]. Як відзначає іспанський науковець Рохеліо Нуньес, зміни Конституції або скликання Установчих зборів – чародійне рішення, до якого вдаються в Латинській Америці, коли відбуваються соціальні та політичні кризи [28], а з посиланням на Карлоса Маламуда підкреслює, що в латиноамериканській історії конституційні зміни відбуваються доволі часто, а постійна константа полягає в намірах великих людей врятувати Батьківщину і водночас увійти в історію з розробкою нової

конституції, яка закладе основи економічно квітучої країни, соціально справедливої й політично суверенної [28]. Так, скажімо, у Венесуелі нині діюча Конституція 1999 р. є 26-ю за рахунком, додаткова хвиля змін конституцій прокотилася в регіоні у зв'язку з початком «третьої хвилі демократизації». Акцентування відповідальності конституційного права щодо змістової навантаженості у формуванні різних траєкторій розвитку країн з урахування широким спектром суспільних відносин, звичайно, центральний елемент концептуального узгодження позицій не тільки в регіоні ЛАКБ – особливо в середовищі науковців-юристів: «Наука конституційного права досліджує не тільки конституційно-правові норми і інститути, її предмет – вся сфера суспільних відносин, які підпадають під конституційно-правове регулювання» [29, с. 6]. Але ця спрямована на узагальнювальні і всеосяжні щодо бачення багатомірності таких відносин настанова є водночас представленою в сполучанні з уявленнями про необхідність усталеності й незмінності базових положень Конституції, її ключових «юридичних формул». Що, можливо, в тому числі, одна з важливих передумов закладання стратегій мислення й поведінки людей – суб'єктів громадянства, формування в їх свідомості необхідної ієрархії норм суспільного життя, в якій конституційні норми сприймаються як саме норми прямої дії, вже за якими мають звирятися всі законодавчі норми, а вже потім положення відомчих інструкцій, розпоряджень посадовців тощо.

Щоб спробувати розібратися принаймні з окремими аспектами сучасного стану речей і кореляціями політико-правових процесів у ракурсах природи економічних циклів, виявів їх залежностей від світової економічної кон'юнктури в ЛАКБ, нам бачиться перспективним залучення наукового досвіду й інструментарію міждисциплінарного характеру.

Намагання вийти на розуміння ключових, базових за смислотворенням соціальної дійсності узагальнень щодо процесів у країнах регіону, має свої проблемні місця методологічного характеру, з вагомністю конкретно-історичних сумнівів, значущістю теоретичної контраргументації. Є дослідження, які доводять, що коріння сучасного стану речей, закладання й розбудови певної традиції суспільно-політичного життя слід шукати ще в особливостях колонізації, коли було закладено специфічну інституційно-цивілізаційну «колію», стверджено вектор й змістові підвалини подальшого розвитку [30]. Зустрічається і думка, що природа складнощів сьогодення пов'язана з приналежністю до «іспанського світу» з його особливою ментальністю, політичною традицією, засобами нормування способу життя тощо. Так, скажімо, Г. І. Коларов стверджує: «у більшості випадків латиноамериканські народи випробували на собі усі різновиди авторитарного управління... Авторитаризм в значній мірі є відображенням іспанської політичної традиції з характерним для неї абсолютизмом, а також специфічною роллю армії, “кауділізмом” окремих

політиків. Авторитарні режими в Латинській Америці засновані на етатизмі та на відкиданні основоположних демократичних цінностей, громадянських прав і свобод» [31, с. 80]. Якщо відповідальність за проблеми політичного життя покладається на іспанську політичну традицію (сама Іспанія і, скажімо, консолідовані іспаномовні латиноамериканські демократії Уругваю й Коста-Ріки змогли змінити «детермінованість» розвитку такою традицією), то, можливо, має бути й рецептура її подолання? На наш погляд, подібний підхід з відтінками універсалізації тверджень потребує вивчення значного обсягу історичного матеріалу, що є важким дослідницьким завданням, де виникають питання і щодо природи, параметрів такої традиції тощо. Але його масштабність привертає нашу увагу до напрацювань Ф. Броделя і світ-системного аналізу, яким він описав першу з європейських світо-системних гегемоній – іспано-середземноморський світ XVI ст.

Уже сама розмова про сучасні економічні реалії, політекономічні стратегії, налаштовує нас на розуміння системності характеру щодо взаємозалежних зв'язків світового сьогодення, для розуміння якого залучаються напрацювання представників макроісторичного підходу. І мова йдеться не тільки власне про економічні параметри – сполучання національних економік з економікою світовою, в актуалізації різних світ-системних концепцій підкреслюється сполука й інтегративні значення різних сфер діяльності. На нашу думку, є запотребуваним метод М. Вебера демонстрації переплетіння множинних вимірів соціальної причинності, слідом за яким представники підходу визнають три виміри: політика, економіка, культура. За варіаціями аналізу побудов й функціонування світосистемних напрацювань стосовно ваги саме економічних основ підкреслимо значення розробок І. Валлерстайна, який слідом за К. Марксом виокремлював структурно-статичні й не здатні до зумовленого внутрішніми факторами локального економічного зростання великі регіональні структури – світ-імперії і відрізняв їх від капіталістичних світових систем; світосистемна школа описувала поширення європейської за походженням світової системи земною кулею через наступні одна за одною кризи і зрушення гегемонії, що, власне, і знаменувало становлення капіталізму.

Стосовно ж досліджуваної нами площини причинності, акцентовано звернемося до напрацювань Р. Коллінза, який виокремлює, з його точки зору, «...дві головні причини макроісторичної зміни: геополітику і ринки» [32, с. 177]. Що суттєво, Р. Коллінз уточнює потрібне для сприйняття його концепції значення структурно-функціонального аспекту того й іншого: 1) «сучасні геополітики показують, що розширення й звуження державних кордонів визначається співвідношенням між геополітичними перевагами і несприятливими положеннями сусідніх держав, де б вони не знаходилися на земній кулі» [3, с. 183]; 2) «...я стверджую, що провідним сектором є не само по собі

виробництво, а ринкові структури і динаміка ринків, що обумовила соціетальні підйоми і кризи у ряді політико-економічних систем» [32, с. 177]. Як третю позицію таких структур виокремлює «... аграрно-примусові» ринки, а з [історично] нещодавнього часу – сучасні капіталістичні ринки, іншими словами, всепроникаюча ринкова динаміка, в якій торгуються вже самі засоби обміну» [32, с. 177]. Геополітика, особливо щодо підходів її розуміння, функціонально-структурного представлення і розгортання на різних рівнях у сучасному світі, на наш погляд, заслуговує окремого дослідження, в тому числі в регіональному контексті. Щодо особливостей становлення ринкових структур у регіоні, тримаючи на увазі формування політико-правових траєкторій подальшого розвитку, без крайнощів універсалізму, узагальнень чи партикуляризму й одиничності контекстуальності, звернемося до концепції Дж. Махоні – ефекту залежності стежини. У загальному вигляді вона базується на твердженні, що в історіях різних країн бувають певні критичні стики (*critical junctures*), які «пропонують» варіанти вирішення ситуації (ми б згадали тут і про можливість позначення «точка біфуркації» подій), коли вибір рішення ключовими гравцями «призводить до формування інститутів, що володіють самовідтворюючими властивостями, породжує ряд реакцій і контрреакцій, які завершуються створенням основних режимних результатів» [33, р. 112] і «інституційних моделей, що зберігаються з часом. У свою чергу, інституційна встановленість запускає реактивну послідовність, у якій дійові особи мають реагувати... через ряд передбачуваних відповідей» [33, р. 112–113]. У випадку вигідності утворених нових інститутів тим групам, що опинилися при владі – за наявності необхідних ресурсів – вони будуть перешкоджати будь-яким змінам режиму, що здатні поставити під загрозу їх позиції. Вибір стратегії в критичні моменти формує і подальшу логіку конфлікту, коли як відповідь на закономірні реакції виникають певні послідовності (*reactive sequences*). Аспект, на який в аналізі концепції звертає увагу і М. С. Розов, що досліджує саме дії структур і динаміку процесів, «в такому випадку структури й інститути складаються вже не як слідства початкового вибору, а як слідства підсумків конфліктної взаємодії. На цю внутрішню динаміку накладаються також зовнішні впливи: перш за все геоекономічна експансія, що зміцнює вигідні їй і/або пригнічує невивідні структури й інститути» [34, с. 142]. Концептуально показовою, за твердженням Дж. Махоні, щодо теорії ефекту стежини виглядає загальна картина змін, що відбувалися в п'ятьох країнах Центральної Америки впродовж 1870–1930 рр., коли здійснювалися ліберальні реформи і вирішувалися питання переходу землі (муниципальні, тобто так звані ейдальські землі, що здавалися селянам в оренду, *baldios* – пустки, тобто землі державні, проголошені незайнятими й землі сумісного розпорядження місцевих, в тому числі індіанських громад – *común*) у приватну власність у Гватемалі, Ніка-

рагуа, Гондурасі, Сальвадорі та Коста-Ріці. Дж. Махоні виокремлює й аналізує за окремими країнами три виміри: «приватизація, розмір майна, рівень державного примусу» [33, р. 115]. У Гватемалі під час реформ встановлювалися до приватизації великі за розміром ділянки, терміни для приватизації були короткими, ціна була майже недосяжною для місцевого населення. Зважаючи на те, що економіки країн були сировинними й орієнтованими перш за все на сільгоспвиробництво, в Коста-Ріці земельне паювання було розраховане, у свою чергу, на невеличкі місцеві фермерські господарства, звичайного пересічного сільгоспвиробника-селянина – ділянки були невеликими, їх ціна доступною для місцевих мешканців, процес набуття власності був простим і бюрократично не обтяжливим. Між цими двома країнами (їх рішенням земельного питання «між плантаційною політикою Гватемали та сімейною сільськогосподарською політикою Коста-Ріки» [33, р. 126]) з варіаціями розташувалися Сальвадор і Нікарагуа – ближче до варіанта Гватемали, і Гондурас, що частково запустив варіант реформи з формуванням фермерських господарств в окремих районах поблизу міста Сан-Педро-Сула. Розходження вказаних груп країн за моделями – ліберальні реформи/радикальна політика – посилила і різниця щодо можливостей державного примусу і використання суспільних та квазідержавних організацій безпеки при реалізації та дотриманні земельного і трудового законодавства. У Гватемалі і Нікарагуа задіяли примусові й феодально-подібні системи трудового забезпечення (що надалі призведе до необхідності створення сильної армії, збройних формувань, готових до заходів убезпечення від виявів суспільних незадовольень). У Сальвадорі використовували переважно вільну систему праці. У Коста-Ріці та Гондурасі немає даних щодо примусово-патріархальних практик робіт. Надалі місцеві економіки за вже заданими параметрами остаточно формуються як структурні складові капіталістичних систем. Загальну канву подій суттєво підкорегував геополітичний фактор – фактичне «продавлювання» економічних інтересів зовнішніх для країн сил, особливо помітне зі своїми відмінностями у Гватемалі та Сальвадорі, Нікарагуа та Гондурасі, яке, втім, стало можливим і завдяки особливостям оформлення структур економіки (в Гондурасі суттєво відрізнялися дві частини території саме за характером економіки і населення тієї частини, в якій розгортався сценарій приватизації землі й організації господарств, що був схожий на коста-ріканський, було витіснено на периферію економічного життя й надалі політичного процесу). Зовнішні впливи і внутрішні чинники, викликані згаданою приватизацією, зрештою, призвели до перерваності ліберальних реформ у Гондурасі та Нікарагуа і були логічним подовженням радикальної політики в Гватемалі та Сальвадорі – викуп земель іноземним великим капіталом, прихід транснаціональних корпорацій і втрата країнами суб'єктності в економічних справах, питаннях соціальної політики,

планування майбутності тощо. У Коста-Ріці розгортався принципово відмінний сценарій: економіка була пов'язана з «домінуючим класом» – дрібним виробником, «чиє багатство і влада були засновані не на власності, а на комерційних аспектах» [33, р. 128] виробництва кави, сільгосппродукції, її переробки. Такий стан речей сприяв консолідації костариканців щодо подолання внутрішніх проблем і протидії зовнішнім загрозам. Після 44-денного протистояння 1948 р. місцевих політичних еліт, що переросло в громадянський конфлікт, представники еліт опинилися перед вибором – домовленості і ствердження конкурентної демократії в країні або подальше зростання соціального напруження з усіма непередбачуваними наслідками. Таким чином, траєкторія розвитку певною стежиною була закладена ще рішеннями в момент критичного стику, коли внаслідок приватизації було створено основу місцевої економіки – структурну частку світової капіталістичної системи зі своєю динамікою розвитку, яка сприяла форматуванню, становленню й відтворенню демократії. Відзначимо, що змістова «заданість» вектора розвитку, стежини в термінології Дж. Махоні, налаштування на внутрішній діалог і пошук шляхів подальшого розвитку сприяли і переорієнтації значної частки економіки Коста-Ріки на сучасні високотехнологічні виробництва різного характеру, а сама країна на сьогодні досягла значних успіхів у різних сферах діяльності, якості способу життя [35, с. 29]. «Реактивні послідовності, викликані різними типами лібералізму завершилися в підсумку відносно стабільним політичним результатам. У випадках радикального лібералізму за зразком реформістського лібералізму (Гватемала, Сальвадор) політичний порядок був встановленим у вигляді військово-авторитарних режимів. Реформістський лібералізм (Коста-Ріка) – результатом режиму була прогресивна демократія... у випадках перерваного лібералізму (Гондурас, Нікарагуа) диктатура» [33, с. 134]. Підсумовуючи хід ліберальних реформ, Дж. Махоні окремо виділяє аспект співвідношення *за часом* лібералізації економіки та демократизації способу життя (додамо, що в цьому контексті окреме питання – термін та «черговість» набуття інституціоналізованих атрибутів і практик державності). Якщо мати на увазі згадану концепцію – вказані реактивні послідовності і до сьогодні певним чином обумовлюють специфіку й складнощі розвитку економічного характеру, а структурна визначеність місцевих економік і вбудованість їх у макроекономічні процеси породжують і відтворюють ситуації політичного процесу. Отже, ми можемо згадати матеріал, з якого починали статтю: про коливання світової економіки, структурні реакції місцевого характеру і їх політико-економічні наслідки.

У Гватемалі завершився термін перебування на посаді Президента Джімі Моралеса – політика, який з'явився з іншої сфери діяльності. Приходу його до влади сприяли зовнішні «гравці», що фактично контролюють економіку

країни, за узгодженням з місцевими військовими, і консолідованим підключенням сучасних потужностей медіа-ресурсів (запит на позасистемного лідера звернув їх увагу на успішного продюсера, актора-коміка). Дж. Моралес увійшов у велику місцеву політику (25 жовтня 2015 р. переміг у другому турі виборів Президента, 14 січня 2016 р. прийняв присягу Президента) на хвилі економічного спаду в країні, погіршення якості життя і відповідно втоми людей від бідності, злочинності з обіцянками подолати корупцію, а слідом і вирішити найнагальніші соціальні питання. Термін його президентства завершився припиненням діяльності міжнародної антикорупційної організації, звинуваченнями в популізмі і фактичною капітуляцією перед корупцією [36] й усією сумою проблем.

Популізм, щодо якого ми часто чуємо негативи саме в контексті подій в країнах ЛАКБ (сам популізм є складним і неоднозначним явищем [37, с. 281]) уособлює значною мірою протест проти економічних негараздів, що стосуються багатьох звичайних людей. Проблеми ж є і такими, що породжуються і відтворюються структурними чинниками місцевих економік (тому в Бразилії, Мексиці, Колумбії, Коста-Ріці, інших країнах із залученням науковців різних галузей, громадянського суспільства шукаються, розробляються, обговорюються і реалізуються різні програми щодо стратегій розвитку). Популізм стає проблемним у тому випадку, коли лідер обіцяє вирішення нагальних соціальних проблем у спосіб, що не влаштовує представників економічних (часто вони ж і політичні) еліт і, головне, намагається діяти «поза» чи «над» інституціями (у такому випадку він швидко «зустрічається» з контрреакцією: виведенням коштів, подальшою кризою в економіці, потенційною загрозою кримінального переслідування тощо). Якщо є елемент принципового протистояння з елітами, популістський лідер, зрештою, вдається до формування своєї «клієнтели» і розбудови того порядку речей, що описується в веберівській традиції соціології панування, в межах концепту, запропонованого Ш. Ейзенштадтом – неопатрімоніалізм [38, с. 191], і з намаганнями перш за все змінити правовий порядок речей, щоб діяти вже в межах нового законодавства, тобто законно. І засіб популістських переформатувань системних основ держави пролягає через конституційні реформи і подальші зміни Основного Закону.

Зараз ми можемо, можливо, спостерігати ситуацію в розвитку – Президент Республіки Ель-Сальвадор (обраний Президентом 3 лютого 2019 р., 1 червня 2019 р. прийняв присягу Президента) Наїб Букеле, що вже тривалий час утримує рівень підтримки в країні на рівні 60–70%, а впродовж першого місяця поточного року – 90%, розпочав протистояння з парламентом і в ультимативній формі ставить йому умови щодо фінансування здійснюваних ним програм. Надалі розгортання подій у ракурсі обрання траєкторій дій та сценаріїв

розв'язання кризи дозволить визначитися зі сподіваними результатами. (Наїб Букеле виходець із палестинської спільноти сальвадорців, мусульманин, творець своєї власної партії і «твіттер-Президент», як його називають в Сальвадорі за практику віддання наказів у соціальній мережі) [39].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. На наш погляд, серед причин дещо легковажного, на погляд представників західного світу, ставлення до конституції в країнах регіону, маються на увазі аспекти експериментаторства, частоті зміни її в різних форматах, є три взаємопов'язані пункти:

1. Основи конституціоналізму в Європі закладалися на теоретичному підґрунті традиції домовленості – її обґрунтування прийшло як з науки (проект Просвітництва), так і з релігії (протестантизм у християнстві) – між державними інституціями й різними сегментами суспільства з урахуванням ліберальної традиції поваги до індивіда та його природних прав, балансу відносин за лініями центр/периферія, інститутами розподілу гілок влади (затребуваними наміром щодо контролю громадськості над державою) та акцентованим ствердженням *цінності конституційно-правового процесу*. В. Меркель, звертаючись до дефініції поліархії як реалістичного варіанта демократії в роботах Р. Даля, відзначає два основні взаємозалежні виміри – політична участь і політична конкуренція, щоправда, додає, що в такому вигляді «...її недостатньо для того, щоб ідентифікувати різницю між конституційно-правовою й дефектною демократією» [40]. «Дефектні демократії» (*Wolfgang Merkel*), «демократії з прикметниками» (*David Collier, Steven Levitsky*), «гібридні режими» (*Terry Lynn Karl*), «делегативна демократія» (*Guillermo O'Donnell*), «електоральна демократія» (*Larry Jay Diamond*), «неліберальна демократія» (*Fareed Rafiq Zakaria*) – ці та інші концепти політичних режимів, що пов'язані з аналізом тих демократій, які стверджуються в тому числі в ЛАКБ. В. Меркель пропонує включити третій вимір – конституційний, або конституційно-правовий. У цьому відношенні Конституція США виглядає вивіреном втіленням традиції домовленості. Зважаючи навіть на той фактор, що лібералізація способу життя, рішення ключових майнових питань, спроби демократизації в країнах ЛАКБ відбувалися в різний спосіб, але вже після закріплення в конституціях положень публічного права, які були запозичені в США, утворився багатовимірний дисонанс між інституціоналізацією ліберально-демократичних норм, що були породжені в контексті розуміння *свободи* як ключового поняття та співіснуванням на різних «поверхах» соціуму сутнісно різноспрямованих масових усвідомлень і прагнень, концептів розуміння *справедливості* й *рівності*. Тому, зрештою, *аспект усесуспільної домовленості щодо правил співіснування не виглядає остаточно реалізованим, що і породжує пошуки конституційного характеру*.

2. Хоча країни регіону і викликають певну стурбованість у науковців зовнішніх дослідників щодо перспектив і якості їх демократії (більшою або меншою мірою), ми, у цьому випадку безоціночно, хотіли б звернути увагу на суттєвий для розуміння регіону змістовий момент – у зв'язку з факторами, які згадувалися вище, на місцевому підґрунті стверджувалися варіації розуміння демократії і вони відрізняються від конституційного трактування демократії Й. Шумпетера. Як відзначає Ш. Ейзенштадт, «процедурній легітимації, що базується на безумовному дотриманні громадянами “правил гри”, протистояла могутня тенденція форм і підстав легітимації – перш за все тих, що включали в себе... примордіальні чи “священні” (неважливо, релігійні або світські) елементи. В центрі... було питання про співвідношення між множинністю інтересів і уявлень про загальне благо та засобами формування загальної волі в структурі та практиці конституційно-демократичних режимів. Виникнення цього питання було неподільно пов'язано з трансформацією концептів представництва і громадянства» [41]. У такому випадку демократична легітимація корелюється з уявленнями про правління мас, волею більшості в живому творінні норм життя, і з супровідно активною й безперервною участю в політичному процесі значних груп, секторів населення. «Є відомими два основні різновиди або версії подібного трактування демократії – “республіканська” і “комунітарна”» [41]. За такого підходу в розумінні демократії, апеляція до волі народу в регіоні є достатньо характерним явищем і поєднується з практиками використання засобів безпосередньої демократії, проведенням референдумів щодо змін у конституції, динамізмом формально вираженої конституційної творчості. Зрештою, конституційно-правова демократія з «непохитністю» процедур у захисті свободи виходить з нерушійності права приватної власності й намагань убезпечити від посягань права меншості, тоді як демократія участі виходить з намагань реалізації прав більшості з концептуально вираженим акцентом реалізації рівності. У цьому полягають сподівання більшості щодо ролі держави і права, що дозволяє відзначати як характерну рису місцевих конституцій етатизм, а з точки зору демократії участі конституції, скажімо, Венесуели або Болівії можуть сприйматися як такі, що найбільшою мірою сприяють реалізації волі народу.

3. Навіть у конституційній творчості країн регіону проглядається елемент ствердження месіанізму, позначення особливої ролі країни, її лідера, ідеології, Конституції в процесах історичного здійснення на рівні регіональному або світовому. Цей момент національної гордості за країну та її внесок у культурно-цивілізаційний простір історії реалізується в експериментаторських проєктах різного виразу. Так, в Конституції Багатонаціональної Держави Болівія у розділі III «*Organo judicial y tribunal constitucional plurinacional*», ст. 178, серед принципів правосуддя вказується правовий плюралізм (*pluralismo*

jurídico), ст. 179 поряд з судами загальної юрисдикції встановлює й спеціальну юрисдикцію – юрисдикцію місцевої влади корінних місцевих народів (la jurisdicción indígena originaria campesina se ejerce por sus propias autoridades), а розділ IV «Jurisdicción indígena originaria campesina» в ст. 190 визначає, що при здійсненні судових функцій вони застосовують свої власні принципи, культурні цінності, норми та процедури [42]. Конституція Боліваріанської Республіки Венесуела у розділі IV «Del poder público», ст. 136 виокремлює п'ять складових національної публічної влади: законодавча, виконавча, судова, громадянська, виборча [43]. Окрім згаданих новаторств – встановлення поліюридизму (правового плюралізму), виділення п'яти гілок «національної публічної влади» – характерна риса конституцій країн уже усього регіону – їх значний обсяг, викликаний намаганнями деталізації тексту.

Таким чином, ліберальні реформи в країнах регіону відіграли свою роль у структурних процесах різного масштабу, заклавши підґрунтя не тільки власне подій економічного характеру, а й контури довгострокових перспектив політико-правових процесів з особливою значущістю конституційної творчості, що пов'язана і з специфікою пошуків основ усезагальної суспільної домовленості і з представленням різних варіацій розуміння демократії. Згадані наукові ракурси щодо траєкторій розвитку окремих країн і сутнісна значущість геополітичних зрушень задають площину й перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Педанов Е. «Правый дрейф» в Латинской Америке. *Международная жизнь*, 22.10.2018. URL: <https://interaffairs.ru/news/show/20807> (дата обращения: 25.02.2020).
2. Jauregui R. América Latina, viejos problemas agravados. URL: <http://agendapublica.elpais.com/america-latina-viejos-problemas-agravados/> (accessed: 25.02.2020).
3. Денисенко І. Д. Проблемне поле методології політичних досліджень. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2010. Вип. 5. С. 116–124.
4. Історія політичної думки: підручник / за заг. ред. Хоми Н. М. [І. В. Алексеєнко, Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна та ін.]. Львів: Новий Світ-2000, 2016. 1000 с.
5. Куц Г. М. Ліберальні трансформації політичного простору: [монографія] / [за наук. ред. Ю. І. Макара]. Харків: Віровець А. П.; Апостроф, 2011. 300 с.
6. Політологія: підручник / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2013. 416 с.
7. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2016. 540 с.

8. Трєбін М. П. Україна перед воєнними викликами сучасності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2014. Вип. 4 (23). С. 246–251.
9. *A living past: environmental histories of modern Latin America* / edited by Claudia Leal, John Soluri, and José Augusto Pádua. New York: Berghahn, 2018. xi, 297 p.
10. *Circulación: movement of ideas, art, and people in Spanish America* / Jorge Rivas Pérez, editor. Denver, CO: Denver Art Museum, 2018. 212 p.
11. Clawson D. L., Tillman B. F. *Latin America and the Caribbean: Lands and Peoples*. New York: Oxford University Press, 2018. xviii, 462 p.
12. *Cultures of anti-racism in Latin America and the Caribbean* / edited by Peter Wade, James Scorer and Ignacio Aguiló. London: Institute of Latin American Studies, School of Advanced Study, University of London, 2019. x, 220 p.
13. Esch S. *Modernity at gunpoint: firearms, politics, and culture in Mexico and Central America*. Pittsburgh, Pa.: University of Pittsburgh Press, 2018. xii, 284 p.
14. Gruner E. *The Haitian Revolution: Capitalism, Slavery, and Counter-Modernity* / translated by Ramsey McGlazer. Cambridge, UK; Medford, MA: Polity, 2020. xix, 252 p.
15. *Indigenous struggles for autonomy: the Caribbean coast of Nicaragua* / edited by Luciano Baracco. Lanham: Lexington Books, 2019. vi, 239 p.
16. *Latin America and the Caribbean 2019: policies for competitiveness SMES in the Pacific Alliance and participating South American countries*. Paris: OECD Publishing, 2019. 541 p.
17. *Raising the bar for productive cities in Latin America and the Caribbean* / María Marta Ferreyra and Mark Roberts, editors. Washington, DC: World Bank Group, 2018. xxii, 195 p.
18. *Re-imagining community and civil society in Latin America and the Caribbean* / edited by Gordana Yovanovich and Roberta Rice. New York; London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2017. x, 233 p.
19. *The politics of violence in Latin America* / edited by Pablo Policzer. Calgary, Alberta: University of Calgary Press, 2019. ix, 256 p.
20. *Transnational perspectives on the conquest and colonization of Latin America* / edited by Jenny Mander, David Midgley and Christine D. Beaulé. New York, NY: Routledge/Taylor & Francis Group, 2020. xvi, 312 p.
21. *Violence in Latin America and the Caribbean: subnational structures, institutions, and clientelistic networks* / edited by Tina Hilgers, Laura Macdonald. Cambridge, United Kingdom; New York, NY: Cambridge University Press, 2019. xi, 298 p.
22. Ивановский З. В. Коррупция как системный фактор. *Латинская Америка*. 2017. №2. С. 12–35.
23. Campello Da Costa D. *La `maldición de la volatilidad` en las crisis sudamericanas*. URL: <http://agendapublica.elpais.com/la-maldicion-de-la-volatilidad-en-las-crisis-sudamericanas/> (accessed: 25.02.2020).
24. Процюк І. В. Глава держави у президентській республіці. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 2 (8). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_2_5. (дата звернення: 25.02.2020).

25. Enmienda N° 1 de la Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela. URL: <https://www.derechos.org.vc/pw/wp-content/uploads/01.-Enmienda-N%C2%B01-de-la-Constituci%C3%B3n-de-la-Rep%C3%BAblica-Bolivariana-de-Venezuela.-Febrero-2009.pdf> (accessed: 25.02.2020).
26. Таманага Б. Верховенство права: історія, політика, теорія. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 208 с.
27. Костогрызов П. И. Феномен латиноамериканского неоконституционализма. *Право и политика*. 2016. № 12. С. 1492–1500.
28. America Latina y la fiebre Constituyente. URL: <https://informe21.com/informe-21/america-latina-y-la-fiebre-constituyente> (accessed: 25.02.2020).
29. Проблемы современной конституционалистики: учебное пособие / М. Ф. Орзих, А. Р. Крусян [и др.]; под ред. М. Ф. Орзиха. Киев: Юринком Интер, 2012. 368 с.
30. Bechle K. Neopatrimonialism in Latin America: Prospects and Promises of a Neglected Concept. *GIGA Working Paper*. 2010. No. 153. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1720912 (accessed: 25.02.2020).
31. Коларов Г. И. Специфика политической традиции в Латинской Америке на протяжении XIX и XX столетий. Насилие – ключевая проблема латиноамериканской политической жизни. *Вестник РУДН. Серия Политология*. 2012. № 2. С. 80–90.
32. Коллинз Р. Макроистория: очерки социологии большой длительности / пер. с англ. и послесл. д-ра филос. н., проф. Н. С. Розова. Москва: УРСС, 2015. 504 с.
33. Mahoney J. Path-Dependent Explanations of Regime Change: Central America in Comparative Perspective. *Studies in Comparative International Development*, 2001. Vol. 36, No. 1. P. 111–141.
34. Розов Н. С. Неопатримониальные режимы: разнообразие, динамика и перспективы демократизации. *Политические исследования*. 2016. № 1. С. 139–156.
35. Барабаш О. В. Досвід розвитку Республіки Коста-Ріка: реалізація проєкту «чисте життя, щаслива країна». *Гілея: науковий вісник. Політичні науки*. 2019. Вип. 46 (3). С. 16–34.
36. Cuffe S. Guatemala's anti-corruption CICIG body to shut down: What to know. 1 Sept. 2019. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2019/08/guatemala-anti-corruption-cicig-body-shut-190830225625800.html> (accessed: 25.02.2020).
37. Політологія: енциклопедичний словник / [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Н. М. Хома]; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.
38. Сучасна політична лексика: енциклопед. словник-довідник / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2015. 396 с.
39. Nayib Bukele. URL: <https://twitter.com/nayibbukele> (accessed: 25.02.2020).
40. Меркель В., Круассан А. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях (I). *Политические исследования*. 2002. № 1. С. 6–17. URL: <https://www.politstudies.ru/files/File/2002/1/Polis-2002-1-Merkel-Kruassan.pdf> (дата об'ращення: 25.02.2020).

41. Эйзенштадт Ш. Н. Парадокс демократических режимов: хрупкость и изменчивость (I). *Политические исследования*. 2002. № 2. С. 67–81. URL: <https://www.politstudies.ru/files/File/2002/2/Polis-2002-2-Eisenstadt.pdf> (дата обращения: 25.02.2020).
42. Bolivia. *Constitucion Politica del Estado*, 2009. URL: [http://www.partylaw.leidenuniv.nl/uploads/Bolivia%20\(2009\).pdf](http://www.partylaw.leidenuniv.nl/uploads/Bolivia%20(2009).pdf) (accessed: 25.02.2020).
43. *Constitucion de la Republica Bolivariana de Venezuela*, 1999. URL: <http://www.minci.gob.ve/wp-content/uploads/2011/04/CONSTITUCION.pdf> (accessed: 25.02.2020).

REFERENCES

1. Pedanov, E. (2018). 'Pravyj dreyf' v Latinskoj Americke ('Right drift' in Latin America). *Mezhdunarodnaja zhizn'*. Retrieved from <https://interaffairs.ru/news/show/20807> [in Russian].
2. Jauregui, R. América Latina, viejos problemas agravados. Retrieved from <http://agendapublica.clpais.com/america-latina-viejos-problemas-agravados/>
3. Denysenko, I. D. (2010). Problemne pole metodolohii politychnykh doslidzhen (The problematic field of political research methodology). *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology*, 5, 116–124 [in Ukrainian].
4. Khoma, N. M. (Ed.) (2016). *Istoriia politychnoi dumky (History of political thought): pidruchnyk* / [I. V. Aliksieienko, T. V. Andrushchenko, O. V. Babkina ta in.]. Lviv: Novyi Svit-2000 [in Ukrainian].
5. Kuts, H. M. (2011). *Liberalni transformatsii politychnoho prostoru (Liberal transformations of political space): [monohr.] / [za nauk. red. Yu. I. Makara]*. Kharkiv: Virovets A. P.: Apostrof [in Ukrainian].
6. Trebin, M. P. (Ed.) (2013). *Politolohiia (Political science): pidruchnyk* / M. P. Trebin, L. M. Herasina, I. O. Polishchuk ta in. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
7. Trebin, M. P. (Ed.) (2016). *Teoriia mizhnarodnykh vidnosyn. Mizhnarodni vidnosyny ta svitova polityka (International Relations Theory. International Relations and World Politics): navch. posib.* / M. P. Trebin, L. M. Herasina, V. L. Pohribna ta in. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
8. Trebin, M. P. (2014). Ukraina pered voiennymi vyklykamy suchasnosti (Ukraine before the present military challenges). *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». Seriya: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of the National University «Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine». Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology*, 4(23), 246–251 [in Ukrainian].
9. Leal, C., Soluri, J. & Padua, J. A. (Eds.) (2018). *A living past: environmental histories of modern Latin America*. New York: Berghahn.

10. Pérez, J. R. (Ed.) (2018). *Circulación: movement of ideas, art, and people in Spanish America*. Denver, CO: Denver Art Museum.
11. Clawson, D. L. & Tillman, B. F. (2018). *Latin America and the Caribbean: Lands and Peoples*. New York: Oxford University Press.
12. Wade, P., Scorer, J. & Aguilo, I. (Eds.) (2019). *Cultures of anti-racism in Latin America and the Caribbean*. London: Institute of Latin American Studies, School of Advanced Study, University of London.
13. Esch, S. (2018). *Modernity at gunpoint: firearms, politics, and culture in Mexico and Central America*. Pittsburgh, Pa.: University of Pittsburgh Press.
14. Grüner, E. (2020). *The Haitian Revolution: Capitalism, Slavery, and Counter-Modernity* / translated by Ramsey McGlazer. Cambridge, UK; Medford, MA: Polity.
15. Baracco, L. (Ed.) (2019). *Indigenous struggles for autonomy: the Caribbean coast of Nicaragua*. Lanham: Lexington Books.
16. *Latin America and the Caribbean 2019: policies for competitive SMES in the Pacific Alliance and participating South American countries* (2019). Paris: OECD Publishing.
17. Ferreyra, M. M. & Roberts, M. (Eds.) (2018). *Raising the bar for productive cities in Latin America and the Caribbean*. Washington, DC: World Bank Group.
18. Yovanovitch, G. & Rice, R. (Eds.) (2017). *Re-imagining community and civil society in Latin America and the Caribbean*. New York; London: Routledge, Taylor & Francis Group.
19. Policzer, P. (Ed.) (2019). *The politics of violence in Latin America*. Calgary, Alberta: University of Calgary Press.
20. Mander, J., Midgley, D. & Beaulc, C. D. (Eds.) (2020). *Transnational perspectives on the conquest and colonization of Latin America*. New York, NY: Routledge/Taylor & Francis Group.
21. Hilgers, T. & Macdonald, L. (Eds.) (2019). *Violence in Latin America and the Caribbean: subnational structures, institutions, and clientelistic networks*. Cambridge, United Kingdom; New York, NY: Cambridge University Press.
22. Ivanovskij, Z. V. (2017). Korrupcija kak sistemnyj factor (Corruption as a systemic factor). *Latinskaja Amerika – Latin America*, 2, 12–35 [in Russian].
23. Campello Da Costa, D. La `maldición de la volatilidad` en las crisis sudamericanas. Retrieved from <http://agendapublica.clpais.com/la-maldicion-de-la-volatilidad-en-las-crisis-sudamericanas/>.
24. Protsiuk, I. V. (2015). Hlava derzhavy u prezydentetskii respublitsi (Head of State in the Presidential Republic). *Teoriia i praktyka pravoznavstva – Theory and Practice of Law*, 2(8). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_2_5. [in Ukrainian].
25. Enmienda N° I de la Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela. Retrieved from <https://www.derechos.org/vc/pw/wp-content/uploads/01.-Enmienda-N%C2%B01-de-la-Constituci%C3%B3n-de-la-Rep%C3%BAblica-Bolivariana-de-Venezuela.-Febrero-2009.pdf>.
26. Tamanaha, B. (2007). *Verkhovenstvo prava: istoriia, polityka, teoriia* (Rule of law: history, politics, theory). Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].

27. Kostogryzov, P. I. (2016). Fenomen latinoamerykanskogo neokonstitucionalizma (The phenomenon of Latin American neoconstitutionalism). *Pravo i politika – Law and Politics*, 12, 1492–1500 [in Russian].
28. America Latina y la fiebre Constituyente. Retrieved from <https://informe21.com/informe-21/america-latina-y-la-fiebre-constituyente>.
29. Orzih, M. F. (Ed.) (2012). *Problemy sovremennoj konstitucionalistiki* (Problems of modern constitutionalism): uchebnoe posobie / M. F. Orzih, A. R. Krusjan [i dr.]. Kiev: Jurinkom Inter [in Ukrainian].
30. Bechle, K. (2010). Neopatrimonialism in Latin America: Prospects and Promises of a Neglected Concept. *GIGA Working Paper*, 153. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1720912.
31. Kolarov, G. I. (2012). Specifika politicheskoy tradicii v Latinskoj Amerike na protjazhenii XIX i XX stoletij. Nasilie – ključevaja problema latinoamerykanskoy politicheskoy zhizni (The specifics of the political tradition in Latin America during the 19th and 20th centuries. Violence is a key issue in Latin American politics). *Vestnik RUDN, serija Politologija – Bulletin of Peoples' Friendship University, Series of Political Science*, 2, 80–90 [in Russian].
32. Kollinz, R. (2015). *Makroistorija: ocherki sociologii bol'shoj dlitel'nosti* (Macrohistory: Essays in Sociology of Long Duration) / Perevod s angl. i poslesl. d-ra filos. n., prof. N. S. Rozova. Moskva: URSS [in Russian].
33. Mahoney, J. (2001). Path-Dependent Explanations of Regime Change: Central America in Comparative Perspective. *Studies in Comparative International Development*, 36 (1), 111–141.
34. Rozov, N. S. (2016). Neopatrimonial'nye rezhimy: raznoobrazie, dinamika i perspektivy demokratizacii (Neopatrimonial regimes: diversity, dynamics and prospects for democratization). *Politicheskie issledovanija – Policy research*, 1, 139–156 [in Russian].
35. Barabash, O. V. (2019). Dosvid rozvytku Respubliky Kosta-Rika: realizatsiia proektu «chyste zhyttia, shchaslyva kraina» (Costa Rican Development Experience: Implementation of the 'Clean Life, Happy Country' project.). *Hileia: naukovyi visnyk. Politychni nauky – Gilea: a scientific bulletin. Political Science*, 146(3), 16–34 [in Ukrainian].
36. Cuffe, S. (2019). Guatemala's anti-corruption CICIG body to shut down: What to know. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2019/08/guatemala-anti-corruption-cicig-body-shut-190830225625800.html>.
37. Melnyk, V. P. (Ed.) (2014). *Politologija: entsyklopedychnyj slovnyk* (Political Science: Encyclopedic Dictionary) / [V. M. Denysenko, L. Ya. Uhryn, N. M. Khoma]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
38. Khoma, N. M. (Ed.) (2015). *Suchasna politychna leksyka* (Modern political vocabulary): entsykloped. slovnyk-dovidnyk / [I. Ya. Vdovychyn, L. Ya. Uhryn, H. V. Shypunov ta in.]. Lviv: Novyi Svit-2000 [in Ukrainian].
39. Nayib Bukele. Retrieved from <https://twitter.com/nayibbukele>.

40. Merkel, V., Kruassan, A. (2002). Formal'nye i neformal'nye instituty v defektnyh demokratijah (Formal and informal institutions in defective democracies) (I). *Politicheskie issledovanija – Policy research*, 1, 6–17. Retrieved from <https://www.politstudies.ru/files/File/2002/1/Polis-2002-1-Merkel-Kruassan.pdf> [in Russian].
41. Jeizenshtadt, Sh.N. (2002). Paradoks demokraticeskikh rezhimov: hrupkost' i izmenjaemost' (The paradox of democratic regimes: fragility and mutability) (I). *Politicheskie issledovanija – Policy research*, 2, 67–81. Retrieved from <https://www.politstudies.ru/files/File/2002/2/Polis-2002-2-Eisenstadt.pdf> [in Russian].
42. Bolivia. Constitución Política del Estado, 2009. Retrieved from [http://www.partylaw.leidenuniv.nl/uploads/Bolivia%20\(2009\).pdf](http://www.partylaw.leidenuniv.nl/uploads/Bolivia%20(2009).pdf).
43. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela, 1999. Retrieved from <http://www.minci.gob.ve/wp-content/uploads/2011/04/CONSTITUCION.pdf>.

Барабаш Олег Васильевич, кандидат философских наук, доцент,
докторант Харьковского национального педагогического университета
имени Г. С. Сковороды, Украина

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ЦИКЛЫ, ПОЛИТИЧЕСКИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ И ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРОЦЕССА В СТРАНАХ ЛАТИНСКОЙ АМЕРИКИ И КАРИБСКОГО БАССЕЙНА

В статье предпринята попытка выяснения природы связи циклов экономического развития и особенностей развития политико-правовых процессов в странах Латинской Америки и Карибского бассейна. Подчеркнута важность последствий процессов либеральных реформ в сложившейся традиции сочетания качества социальной жизни и конституционного творчества. Отмечено, что общая векторность, динамика связаны с диссонансами относительно местных акцентов понимания демократии в контексте доминирования представлений о равенстве и справедливости с той содержательной центрированностью понятия свободы, что вслед за либерально-конституционным пониманием демократии была отражена в формально-правовых конструкциях конституционного значения, еще изначально в основе своей заимствованных в США. Пространство стыков взаимодействия интересов значимых для региона элит и надежд большинства местных жителей актуализируют попытки реформировать положения конституции в поисках основания для современной модели общественного договора, дополненные поиском форм реализации мессианских назначений в истории.

Ключевые слова: Латинская Америка и Карибский бассейн, демократия, политические процессы, институционально-правовое развитие, экономическая цикличность.

Barabash Oleh Vasilyevich, Ph.D., Associate Professor,
Doctoral Student, Department of Political Science, Sociology and Cultural
Studies, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

ECONOMIC CYCLES, POLITICAL TRANSFORMATIONS AND SOME ASPECTS OF THE CONSTITUTIONAL PROCESS IN LATIN AMERICA AND THE CARIBBEAN

Problem setting. *Latin America and the Caribbean traditionally referred to as a large and ambiguous region in an out-side territorial scientific environment. A whole stratum of problems of identities, peculiarities of self-awareness, civilization affiliations of messianic 'appointments' in the history of the region and the world, the development of ways of cultural and historical development corresponding to them, the affirmation of the tendencies of state formation is in a scientific researcher focus. Among the many aspects that conceptualize the demand for research in the region and its implementation, we would like to highlight the following: 1) Latin America and the Caribbean are, to some extent, «a territory of historically significant validation of modern trends» in their speculative lengthening, the field of developing new ones political and economic novations, including regarding various projections of the correlation of socio-political practices, institutional design and legal technologies, derived from the understanding of nature and the purpose of law. 2) The region 'provides' a wide range of heterogeneous materials for analytical work, both concatenate-linear in nature, and combining poly-meaningful multidimensionality, multifaceted coexistence of values generated by contemporary media, the glare of meanings, signs, intentions of conscious transformations, random «breakthroughs» of network travel followers. In the discovery literature that follows only the analysis of statistical indicators, it is often noted that Latin America and the Caribbean is a region of polarization (the territory of the intersection of different values, gaps traditions, lifestyles, indicators of the difference between the needful and the wealth, the level of concentration of income, manifestations of crime, corruption, etc.). 3) Considering the full amount of opportunities and perspectives available, Latin America in general, in some associative formulation, is clearly «boxing at levels below its weight and its impact on international canvases», that is, there are some reasons for internal and external character that significantly reduce the region's role in the world, affecting accents of processes of political, legal and economic worsen the work «for the common good», underestimate «the bar of tasks and results» do not meet the expectations of the significance of the region.*

Recent research and publications analysis. *The paper uses an interdisciplinary approach involving the research of representatives of various sciences. Concerning the approach to certain aspects of the constitutional process in the countries of Latin America and the Carribien was used the researches of Ukrainian authors Yu. M. Todyka, V. P. Kolisnyk, Yu. G. Barabash, M. P. Orzikh, T. M. Slinko, A. G. Kushmirenko, pertaining to in relation to consideration of peculiarities of development and functioning of the model of the presidential state was launched analytical and functionality materials I. V. Protsiuk.*

On the conceptualization within the political science tradition in connection with the problems of the political regimes, their development in the conditions of conflict of the present, in the face of threats and challenges of a multifaceted nature are included the materials of methodological and theoretical importance M. P. Trebin, I. O. Polishchuk, I. D. Denisenko, G. M. Kutz, O. A. Fisun, M. A. Polovyi and, in the context of regional-geopolitical dimensions, V. Yu. Karasev. Among the foreign authors on the subject area of the study, we note the conceptual vision of the combination of economic cycles and political and legal processes of the present Daniela Campello, the development of the author of the theory of «path dependence effect» by J. Mahoney and researchers of modifications of the development of neo-patrimonialism in Latin America and Karsten Bachle. Focused on the trends and innovations of the constitutional process in the countries of the region are the scientific orientations of Rogelio Nuñez and P. I. Kostogryzov. A broad analytical and research base on the transformation of political regimes in Latin America and the Caribbean and the peculiarities of political processes in individual countries are provided by the works of B. Geddes, G. O'Donnell, L. Diamond, D. Ziblatta, S. Levitsky, Z. V. Ivanovsky, T. A. Vorotnikova, P. P. Yakovlev, D. V. Morozov, and others.

Paper objective. *The purpose of this work is to find out the broad contexts of the relationship between economic and political and legal processes in Latin America and the Caribbean countries with attention to the peculiarities of the rule of law formation. The tasks are to analyze a set of approaches to finding the causes of the difficulties of socio-political and institutional-legal development in the region with the involvement of interdisciplinary scientific experience and to identify some essential features of meaning-forming and socio-constructing phenomena in the contextual contours.*

Paper main body. *One of the options for designating the specificity of the current state of affairs is framed in the concept of the so-called «curse of volatility» – the dependence of local, mainly commodity and export-oriented with low internal economy savings from cycles, fluctuations of the world economy. This dependence is a definite structural factor and has been forming for a long time. Also, macroeconomic indicators within the framework of a certain political economy methodology in the projection for the sum of political and legal events allow us to see the spread of ideology, whether left or right, the rise of populism, the tendency for further democratization of the way of life or vice versa from democracy, the relative calm of the political process or the turbulence of political events are, after all, tied to basic economic indicators, and often more or less relevant to us and corresponding to figures about the level of safety of life. The trajectory of development was laid down by some decisions at a time of critical juncture when privatization created the basis of the local economy as a structural part of the world capitalist system with its dynamics of development that facilitated the formatting and reproduction of the reactive sequences caused by different types of liberal reforms.*

Conclusions of the research. *The particular attention in Latin America and the Caribbean countries on the expectations and responsibilities of building the future is focused on the development of Constitutional law as a leading sphere in the system of national law. Hence the numerous constitutional changes in the countries of the region, the constitutional reforms of different grades, which are intensively continued today. The*

lifestyle liberalization, resolving key property issues, attempts at democratization in Latin America and the Carribean countries took place in different ways, but after the foundations of public law that were borrowed in outline in the USA. Between enshrined key provisions in the Constitutions and the coexistence of essentially diverse mass consciousnesses and aspirations on different 'floors' of the society, has raised multi-dimensional discord, that is emerging from the institutionalization of the liberal-democratic model of the state, generated in the context of understanding freedom as a key concept. Therefore the aspect of an all-public agreement on coexistence rules does not appear to be fully realized, which gives rise to a search for a constitutional character. The focus remains on the relationship between multiple interests and ideas about the common good, by means of the formation of the general will in the structure and practice of constitutional-democratic regimes. It is inextricably linked to the transformation of the concepts of representation and citizenship. Democratic legitimation is correlated with ideas about the rule of the masses, the will of the majority in the living creation of the norms of life, and with the accompanying active and continuous participation in the political process of large groups, sectors of the population. The constitutional creativity of the countries of the region shows the element of an assertion of messianism, the designation of the special role of the country, its leader, ideology, the Constitution in the processes of historical implementation at the level of regional or the world. This moment of national pride for the country and its contribution to the cultural and civilizational space of history is realized in experimental projects of various expressions.

Keywords: *Latin America and the Caribbean, democracy, institutional-legal development, economic cycles.*

